

УДК 347.65:347.615

CERIF: S 130

DOI: 10.51204/Anali_PFBU_22109A

Др Ивана ЂОКИЋ*

ОД НАСЛЕДИВОСТИ ДО НЕНАСЛЕДИВОСТИ ЗАКОНСКЕ ДУЖНОСТИ ИЗДРЖАВАЊА РАЗВЕДЕНОГ СУПРУЖНИКА

Сагласно породичној регулативи Републике Србије, законска дужност издржавања, између осталог, престаје смрћу даваоца издржавања. За разлику од српског законодавца, нормотворци у појединим савременим европским правним системима предвиђају наслеђивање законске дужности издржавања, између осталих, и разведеног супружника. Такви, у битноме другачији приступи регулисању питања наследивости законске дужности издржавања разведеног супружника, предмет су ауторове пажње. Осим тога што настоји да изведе закључак који је од споменутих приступа правном уређењу питања наследивости законске дужности издржавања потпуно или већим делом у функцији постбракне солидарности, аутор разматра и могућност редизајнирања и новелирања породичноправне и наследноправне регулативе Републике Србије.

Кључне речи: *Разведени супружник. – Издржавање. – Наслеђивање. – Дужност. – Одговорност.*

* Адвокат, Ниш, Србија, evtimovivana@yahoo.com.

1. УВОД

Издржавање супружника по престанку брака представља један сегмент грађанскоправне установе издржавања. Данас велики број правних система, међу којима је и Република Србија, уређују супружанско издржавање после развода брака. У првом делу рада, аутор анализира супружанско издржавање у француском, немачком, аустријском и руском праву, настојећи да понуди аргументоване одговоре на следећа питања: које функције има установа издржавања у савременим правним системима; да ли у основама супружанског издржавања после развода брака стоји постбрачна солидарност; да ли супружанско издржавање после развода брака има основа у потребама створеним у браку; у каквом су међусобном односу одредбе о супружанском издржавању после развода брака, одредбе о својини, наслеђивању и социјалним давањима, да ли се међусобно допуњују или искључују; да ли је законска дужност издржавања разведеног супружника наследива; на који начин наследници оставиоца одговарају за намирење оставиоцевог разведеног супружника; да ли разведени супружник оставиоца има приоритет у намирењу у односу на повериоце оставиоца и нужне наследнике или нема?

У другом делу рада, у фокусу ауторове пажње је породичноправна регулатива Републике Србије. Нормирајући престанак издржавања, српски законодавац предвиђа да законска дужност издржавања, између осталог, престаје и у случају смрти повериоца издржавања или дужника издржавања. На тај начин је српски законодавац законску дужност издржавања учинио ненаследивом. Одступања од принципа ненаследивости нису предвиђена ни у случају супружанског издржавања после развода брака. Због тога аутор у раду поставља питање да ли је ненаследивошћу законске дужности издржавања постбрачна солидарност у српском праву доведена под знак питања. Да би одговорио на пређашње питање, аутор приступа анализи породичноправне и наследноправне регулативе. Осим тога, аутор анализира и регулативу којом се уређује социјална заштита у Републици Србији. Применом систематског метода, аутор настоји да дође до аргументованог одговора и на питање да ли је егзистенцијална сигурност разведеног супружника у српском праву доведена под знак питања.

2. НЕМАЧКО ПРАВО

2.1. Уопштено о супружанском издржавању после развода брака

Супружанско издржавање после развода брака у немачком праву нормирано је одредбама немачког Грађанског законика (НГЗ).¹ Према слову НГЗ, бивши супружници су дужни да сами обезбеђују средства неопходна за своје издржавање.² На тај начин је у темеље супружанског издржавања после развода брака уграђен, као основни, принцип самоодговорности бивших супружника.

Одступање од основног принципа постоји. Тако, уколико један од супружника није у стању да сам себи обезбеди средства нужна за егзистенцију, он има право да захтева издржавање од бившег супружника.³ За то је неопходно да супружник поверилац издржавања испуњава услове прописане НГЗ.⁴ У немачкој правној теорији указује се на то да у основи супружанског издржавања после развода брака стоји идеја о постбрачној солидарности (*nacheheliche Solidarität*), која је широко прихваћена у немачкој доктрини и судској пракси, и објашњава да је реч о потреби која је створена браком (*ehebedingte Bedürftigkeit*) (Martiny, Schwab 2002, 23).

Чиниоци од значаја за утврђивање висине издржавања, такође, детаљно су нормирани одредбама НГЗ. У немачкој правној теорији указује се на то да је могуће ограничити висину издржавања, а такође и време за које ће се издржавање давати (Schröder 2014, 22). Да би се обезбедила униформна примена одредаба о супружанском издржавању после развода брака и ујединила судска пракса, креирани су посебни водичи и табеле, међу којима посебно место заузима Дизелдорфска табела (Martiny, Schwab 2002, 21).

2.2. О наслеђивању законске дужности издржавања разведеног супружника

Посебан печат правном уређењу законске дужности издржавања разведеног супружника дају одредбе НГЗ о престанку издржавања. Оне су систематизоване под насловом „Престанак издржавања“ (*Ende*

¹ НГЗ (*Bürgerliches Gesetzbuch*), пар. 1569–1586b.

² НГЗ, пар. 1569.

³ НГЗ, пар. 1569.

⁴ НГЗ, пар. 1570–1573, 1575 или 1576.

des Unterhaltsanspruchs).⁵ Њихова садржина указује на то да законска дужност издржавања разведеног супружника престаје у случају смрти супружника повериоца издржавања и у случају када супружник поверилац издржавања ступи у други брак или заснује грађанско партнерство.⁶

Немачки законодавац је изричит да се законска дужност издржавања разведеног супружника не гаси смрћу супружника дужника издржавања већ, као једна наследна обавеза, прелази на његове наследнике.⁷ У немачкој правној теорији се указује на то да је законска дужност издржавања, углавном, лична дужност и да, као таква, не прелази на наследнике, што је случај са дужношћу издржавања из пар. 1586 I НГЗ, пар. 1615 I НГЗ, пар. 1360a III НГЗ и пар. 1361 IV 4 НГЗ (Riesenhuber, Karakostas 2009, 145). Такође, објашњава се да постоји одступање у случају законске дужности издржавања разведеног супружника, која није лична дужност већ је наследива (Frye 2009, 209).

У немачкој судској пракси не постоји дилема у погледу правне класификације законске дужности издржавања разведеног супружника. Према становишту суда, то је обична наследна обавеза. Она прелази на наследнике супружника дужника издржавања и на њу се аналогно примењују одредбе пар. 1967 НГЗ.⁸

2.2.1. Одговорност наследника за намирење законске дужности издржавања

Будући да је законска дужност издржавања сврстана у ред наследних обавеза и да заједно са другим обавезама оставиоца, такође, подобним за наслеђивање, прелази на наследнике, поставља се питање на који начин наследници оставиоца одговарају за намирење супружника повериоца издржавања. Одговор на постављено питање проналазимо у одредбама НГЗ којима се уређује одговорност наследника за обавезе оставиоца, у правној књижевности и у судској пракси.

Када је реч о одговорности наследника за обавезе оставиоца, треба споменути да у немачком праву наследници оставиоца неограничено могу одговарати за обавезе из заоставштине. Према слову НГЗ,

⁵ НГЗ, пар. 1586, пар. 1586a и пар. 1586b.

⁶ НГЗ, пар. 1586, ст. 1.

⁷ НГЗ, пар. 1586b.

⁸ OLG Koblenz, Urteil vom 19. Mai 2009 – 11 UF 762/08, <https://blankenburg-frank.de/wp-content/uploads/OLG-Koblenz.pdf>, последњи приступ 27. јула 2021.

ограничена одговорност постоји само у случају када је покренут поступак управљања заоставштином или стечајни поступак.⁹ У наследно-правној теорији се објашњава да у тим случајевима постоји одговорност до вредности заоставштине, искључиво наслеђеним добрима (*cum viribus hereditatis*) (Стојановић 2011, 342). Отуда супружник поверилац издржавања има право да захтева информације о саставу и вредности заоставштине, на шта недвосмислено упућује садржина пар. 1605 и пар. 1580 НГЗ (Krüger 2018, 558).

У судској пракси, такође, не постоји дилема о одговорности наследника, супружника дужника издржавања. Став суда је да у таквим случајевима основаност захтева треба оцењивати у односу на вредност заоставштине, на коју наследници имају могућност да ограниче своју одговорност.¹⁰ Осим споменутог, судска пракса је и становишта да се ограничења која су предвиђена пар. 1581 НГЗ, а која се односе на солвентност дужника издржавања, на која се дужник издржавања за живота може позивати, не примењују у случају када се потражује издржавање из заоставштине јер је то наследна обавеза, а не лична дужност наследника.¹¹

Када је реч о одговорности наследника оставиоца за издржавање оставиочевог бившег супружника, осим што је одговорност наследника, без сумње, ограничена на вредност заоставштине оставиоца дужника издржавања, постоји и ограничење у погледу износа који бивши супружник оставиоца може да захтева из заоставштине.

Према одређењу немачког законодавца, бившем супружнику оставиоца припада издржавање из заоставштине у вредности нужног дела, на који би имао право у случају да је брак престао смрћу дужника издржавања, а не разводом.¹² У немачкој правној теорији се указује на то да је у радним материјалима за НГЗ појашњено да је право на издржавање бившег супружника оставиоца из заоставштине својеврсна замена права на нужни део, које се губи у случају развода (Riesenhuber, Karakostas 2009, 145, 146). Осим тога, објашњава се да се на утврђивање износа издржавања аналогно примењују правила

⁹ НГЗ, пар. 1975.

¹⁰ BGH XII ZB 357/18 Verkündet am: 15. Mai 2019, <http://juris.bundesgerichtshof.de/cgi-bin/rechtsprechung/document.py?Gericht=bgh&Art=en&nr=96643&pos=0&anz=1>, последњи приступ 27. јула 2021.

¹¹ OLG München, Endbeschluss v. 18. 07. 2018 – 12 UF 202/18, <https://www.gesetze-bayern.de/Content/Document/Y-300-Z-BECKRS-B-2018-N-44141?hl=true>, последњи приступ 27. јула 2021.

¹² НГЗ, пар.1586b.

којима се уређује поступак обрачунавања нужног дела и то пар. 2303, пар. 2325 и пар. 1931 НГЗ (Krüger 2018, 558). У немачкој судској пракси, такође, висина потраживања издржавања бившег супружника оставиоца ограничена је на износ нужног дела, који би му припао у случају да брак није разведен.¹³

2.2.2. Утицај одрицања од права на наслеђивање по супружанско издржавање после развода брака

Осим онога што је речено у претходним редовима, треба споменути да немачки законодавац питање одрицања од права на издржавање не уређује посебном одредбом. Не нормира ни какве правне последице по супружанско издржавање после развода брака има одрицање супружника повериоца издржавања од права на наслеђивање, које је садржано, примера ради, у брачном уговору. У немачкој правној теорији се истиче да је преовлађујући став у правној књижевности да уколико се супружник поверилац издржавања одрекао права на наслеђивање, подразумева се да се одрекао и права на издржавање (Riesenhuber, Karakostas 2009, 145). Због тога се саветује да се приликом закључивања брачних уговора посебно нагласи да се супружници одрицањем од права на наслеђивање не одричу права на издржавање (Schlunder 2016, 18, 19).

Сагледавајући одредбе НГЗ о супружанском издржавању после развода брака, коментаре у немачкој правној доктрини и ставове судова, може се закључити да је наследивост законске дужности издржавања у функцији постбрачне солидарности. Чини се да одредбе НГЗ о наслеђивању законске дужности издржавања имају дубоког смисла због тога што и у случају смрти супружника дужника издржавања законске претпоставке неопходне за конституисање законске дужности издржавања и даље постоје на страни супружника повериоца издржавања. Будући да после смрти супружника дужника издржавања остаје његова заоставштина, чини се апсолутно прихватљивим решење да ће се издржавање намиривати из заоставштине оставиоца дужника. Иначе, таквим решењем се терет обезбеђивања егзистенцијално незбринутих лица прерасподељује између државе и појединца, имајући у виду да се одредбе о издржавању, одредбе о својини и одредбе социјалним давањима међусобно не искључују него допуњују (Martiny, Schwab 2002, 23, 24, 25).

¹³ OLG Frankfurt vom 28. 08. 2002 (2 WF 245/02), <http://www.hefam.de/urteile/2WF24502.html>, последњи приступ 27. јула 2021.

3. ФРАНЦУСКО ПРАВО

3.1. У кратким цртама о супружанском издржавању после развода брака

У француском праву супружанско издржавање после развода брака регулисано је одредбама француског Грађанског законика (ФГЗ), које су обједињене под насловом *Des prestations compensatoires* (О компензаторној престацији).¹⁴ Према слову ФГЗ, дужност супружанског издржавања престаје разводом брака.¹⁵ Попут немачког, и француски законописац предвиђа одступање од тог правила. Наиме, један од супружника има право да захтева исплату компензаторне суме од другог супружника у случају када постоји несклад у животним условима њега као повериоца издржавања. Услов је да је несклад у животним условима проузрокован разводом. Компензаторна сума се исплаћује у капиталном износу, који одређује судија.¹⁶

У француској правној теорији се објашњава да одступање у животним условима супружника повериоца издржавања обухвата диспаритет у ресурсима, које ће судија оцењивати (Sayn 2016, 109). Такође, истиче се да је у питању једна врста одштете, која није класично издржавање условљено немањем средстава за егзистенцију на страни повериоца издржавања (Ferrand 2002, 38).

Може се рећи да је циљ законодавца, без сумње, садржан у обезбеђивању накнаде супружнику повериоцу који трпи због промене животних услова, која је настала као последица развода, али, како је примећено у правној теорији, и са циљем остваривања чистог раскида са прошлошћу, без дуготрајних парница (Ковачек Станић 2002, 109). Према становишту Касационог суда Француске, циљ закона није да се изједначи богатство већ искључиво разлика у животним условима супружника повериоца издржавања. Уколико таква разлика није утврђена, тужбени захтев, логично, треба бити одбијен.¹⁷

Одредбама ФГЗ, такође, дефинисани су и критеријуми које ће суд узимати у обзир приликом процењивања и утврђивања компензаторног износа. Осим основних критеријума, у које се убрајају потре-

¹⁴ ФГЗ (*Code Civil*), чл. 270–281.

¹⁵ ФГЗ, чл. 270, ст. 1.

¹⁶ ФГЗ, чл. 270, ст. 2.

¹⁷ Cour de cassation, Chambre civile 1, 18 novembre 2020, 19–15353, <https://juricafr.org/arret/FRANCE-COURDECASSATION-20201118-1915353>, последњи приступ 27. јула 2021.

бе супружника повериоца издржавања и финансијска способност супружника дужника издржавања, суд ће водити рачуна и о допунским критеријумима. У допунске критеријуме се убрајају, примера ради, дужина трајања брачне заједнице, старост супружника, њихова здравствена способност, професионална оријентација, капитал којим располажу, процењиво и очекивано наслеђе, приход који се очекује услед ликвидације брачног режима, пензије.¹⁸

Тако дефинисани критеријуми, без сумње, говоре у прилог томе да се законске одредбе о исплати компензаторног износа, одредбе којима се уређује брачни имовински режим, одредбе о праву својине, одредбе о наслеђивању и права која се остварују по основу пензијског осигурања не искључују него допуњују.¹⁹ У француској правној теорији се говори и о индиректном утицају одредаба о праву својине и одредбе о правима из пензијског осигурања на супружанско издржавање после развода брака (Ferrand 2002, 32, 33).

3.2. Наслеђивање законске дужности исплате компензаторне суме

Попут немачког, и француски законодавац предвиђа да се законска дужност исплате компензаторне суме не гаси у случају смрти супружника дужника већ, као једна наследна обавеза, прелази на наследнике.²⁰ Осим тога, законодавац прецизира да уколико је исплата компензаторне суме одређена у облику капитала под условима из чл. 275 ФГЗ или у месечним анuitетима а наступи смрт дужника издржавања, тако одређени износи доспевају у целини за наплату. Износ који треба да буде исплаћен из заоставштине у таквим случајевима процењује се према модалитетима из декрета Државног савета.²¹ У француској судској пракси се приликом процене износа компензаторне суме, која треба да буде исплаћена из заоставштине оставиоца, узима збир свих недоспелих рата компензаторне суме, које се према закону сматрају

¹⁸ ФГЗ, чл. 271.

¹⁹ Cour de cassation, Chambre civile 1, 13 février 2019, 18–12763, <https://juricaf.org/arret/FRANCE-COURDECASSATION-20190213-1812763>, последњи приступ 27. јула 2021.

²⁰ ФГЗ, чл. 280.

²¹ Чл. 280, ст. 1 и 2 ФГЗ. Вид. и: Cour de cassation, Chambre civile 1, 04 novembre 2015, 14–20383, <https://juricaf.org/arret/FRANCE-COURDECASSATION-20151104-1420383>, последњи приступ 27. јула 2021.

доспелим у тренутку смрти оставиоца, а њихова вредност се процењује уз стопу капитализације од 4%, узимајући у обзир податке из табеле о смртности према полу, старости и животном стандарду.²²

Осим тога што законска дужност исплате компензаторне суме, по сили закона, прелази на наследнике, као наследна обавеза (Sayn 2016, 120), француски законодавац наследницима оставиоца оставља могућност да лично наставе са плаћањем компензаторне суме, онако како је то чинио оставилац. Услов је да наследници оставиоца са бившим супружником оставиоца закључе уговор о исплати компензаторне суме. Одредбама ФГЗ је предвиђено да се уговор о исплати компензаторног износа закључује у форми јавнобележничког записа.²³

Француски законодавац, такође, предвиђа да уговорне стране имају могућност да захтевају измену или укидање обавезе из споразума.²⁴ Француска судска пракса усвојила је становиште да наследници оставиоца који су се лично обавезали на плаћање компензаторног износа не могу да захтевају измену или гашење уговорне обавезе због околности које су постојале и биле познате у време закључења уговора.²⁵

3.2.1. Одговорност наследника оставиоца за исплату компензаторне суме

Када је реч о одговорности наследника за дугове оставиоца, можемо рећи да је слово ФГЗ јасно. Наследници оставиоца одговарају за обавезе оставиоца неограничено, у случају безусловног прихватања наслеђа.²⁶ Осим тога, законодавац предвиђа могућност ограничења одговорности наследника на износ активе заоставштине. Услов је да се наследници оставиоца прихвате наслеђа са привилегијом пописа.²⁷

Споменуте одредбе неће бити примењиване на исплату компензаторног износа из заоставштине због тога што је одредбама ФГЗ предвиђено да наследници оставиоца, на које је по сили закона прешла

²² Cour de cassation, Chambre civile 1, 04 novembre 2015, 14-20383, <https://juricaf.org/arret/FRANCE-COURDECASSATION-20151104-1420383>, последњи приступ 27. јула 2021.

²³ ФГЗ, чл. 280-1.

²⁴ ФГЗ, чл. 280-1 у вези са чл. 276-3.

²⁵ Cour de cassation, Chambre civile 1, 28 mars 2018, 17-14389, <https://juricaf.org/arret/FRANCE-COURDECASSATION-20180328-1714389>, последњи приступ 27. јула 2021.

²⁶ ФГЗ, чл. 785.

²⁷ ФГЗ, чл. 791.

обавеза исплате компензаторног износа, одговарају за намирење активом заоставштине (*dans la limite de l'actif successoral*). Уколико актива заоставштине није довољна за намирење компензаторног износа, на одговорност се позивају легатари сразмерно својој добити, водећи рачуна о вољи оставиоца у смислу чл. 927 ФГЗ.²⁸ У француској правној књижевности указано је на то да се решење према коме брачни друг има права једино у оквиру активе заоставштине и долази на ред за исплату након осталих поверилаца оставиоца тешко може оправдати јер је он поверилац, а не наследник оставиоца (Grimaldi 2017, 180). Иако је такво решење критиковано у правној књижевности, у судској пракси се слово ФГЗ примењује без одступања.²⁹

Такође, значајно је споменути да француски законодавац предвиђа да ће се од износа компензаторне суме одбити износи породичне пензије коју је супружник поверилац издржавања примио.³⁰ У француској судској пракси се прецизира да су то нето износи породичне пензије коју је супружник поверилац издржавања примио, а не бруто износи у које су зарачунати законом одређени порези и доприноси. Како суд закључује, спецификум компензаторне суме не огледа се ни у обогаћењу супружника поверилаца ни у његовом осиромашењу, те због тога треба одбијати нето износе породичне пензије, а не бруто износе.³¹

Анализирајући одредбе ФГЗ о одговорности наследника за намирење компензаторног износа, уз осврт на француску доктрину и судску праксу, може се закључити да правном уређењу дужности исплате компензаторног износа одређену дозу специфичности дају одредбе ФГЗ о одговорности наследника за његово намирење. Као што смо видели, оне представљају одступање од општих одредаба којима се уређује одговорност наследника оставиоца за дугове. Чини се да се управо из тог одступања може закључити да је француски законодавац, на један индиректан начин, разведеног супружника оставиоца сврстао у ред са субјектима који остварују права у оквирима заоставштине оставиоца. Штавише, може се закључити да разведеном супружнику припада и

²⁸ ФГЗ, чл. 280.

²⁹ Cour de cassation chambre civile 1 Audience publique du 4 novembre 2015 N° de pourvoi: 14-20383resources/2015/1, www.dalloz-actualite.fr/sites/dalloz-actualite.fr/files/r1/14-20.383.pdf, последњи приступ 27. јула 2021.

³⁰ ФГЗ, чл. 280-2.

³¹ Cour de cassation, civile, Chambre civile 1, 5 décembre 2018, 17-27.518, Publié au bulletin, <https://www.legifrance.gouv.fr/juri/id/JURITEXT000037819400/>, последњи приступ 27. јула 2021.

једно привилеговано место будући да му се нужни наследници не могу супротставити својим нужним делом јер, како је примећено у теорији, нужни део представља само један део активе заоставштине (Grimaldi 2017, 180).

4. АУСТРИЈСКО ПРАВО

4.1. Сажето о супружанском издржавању после развода брака

Супружанско издржавање после развода брака у аустријском праву уређено је одредбама Закона о браку Аустрије (ЗоБА).³² Законодавац одређује да је супружник који је крив за развод брака дужан да свом бившем супружнику обезбеди издржавање ради обезбеђења оних животних услова које је супружник поверилац издржавања имао за време трајања брака. Услов је да супружник поверилац издржавања није у стању да обезбеди сам такве животне услове из сопствене имовине и из средстава која остварује радом.³³ Према становишту аустријске судске праксе, право на издржавање из пар. 66 ЗоБА, може се остварити само у оној мери у којој супружник поверилац издржавања не може себи да обезбеди издржавање од разумно плаћеног запослења.³⁴

Као што се може запазити, аустријски законодавац, за разлику од немачког и француског, супружанско издржавање после развода брака, утемељује на кривици једног од супружника. Отуда и закључак у аустријској правној књижевности, да кривица једног од супружника за развод брака мора бити утврђена у пресуди којом се брак разводи (Mairhuber, Sardadvar 2012, 10). Циљ законодавца је да се супружнику који није крив за развод брака издржавањем обезбеди одржавање оних животних услова који су постојали у браку. Стога и закључак да је износ издржавања детерминисан животним условима супружника повериоца издржавања у браку (Roth 2002, 37, 38).

Аустријски законодавац, међутим, не уређује питање минималног, односно максималног износа који судови могу досуђивати у поступцима за издржавање бившег супружника. Стога је аустријска судска пракса, применивши стваралачко тумачење правне норме, стала на становиште

³² Закон о браку Аустрије (*Ehegesetz*), пар. 66–78.

³³ ЗоБА, пар. 66.

³⁴ ТЕ OGH 2006/1/26 60b311/05m, <https://www.jusline.at/entscheidung/284343>, последњи приступ 27. јула 2021.

да се износ издржавања одмерава у сваком појединачном случају и зависи од околности случаја, а свакако се одређује у границама од 20% до 30% нето годишњих прихода имућног дужника издржавања.³⁵ Треба споменути и да се приликом одмеравања висине издржавања узимају у обзир потребе и финансијске могућности дужника издржавања, али и законом одређене околности, због којих дужник издржавања може бити ослобођен дужности издржавања разведеног супружника.³⁶

Осим што прописује право на издржавање у случају када је брак разведен због кривице једног од супружника, аустријски законописац уређује и дужност издржавања у случају када су оба супружника крива за развод брака, а не може се утврдити на коме од супружника стоји претежна кривица. У таквој ситуацији, супружник који нема довољно средстава за издржавање има право да захтева издржавање од другог супружника.³⁷ Циљ законодавца је да се супружнику који се налази у стању нужде обезбеде потребна средства за живот. На тај начин ће други супружник учествовати у његовом издржавању. У аустријској правној књижевности се истиче да се средства која се исплаћују на основу пар. 68 ЗоБА сматрају доприносом једног супружника другом супружнику у издржавању, те да су због тога исплате скромне и, према становишту судске праксе, одмеравају се у проценту од 15% годишњег нето прихода дужника издржавања (Roth 2002, 37, 38).

Аустријски законодавац предвиђа и право на издржавање у корист разведеног супружника који није у стању да сам себи обезбеди издржавање због објективних околности предвиђених законом, међу којима је и брига о деци.³⁸ Упоредо са супружанским издржавањем после развода брака, чије се остваривање утемељује на претходно утврђеној кривици за развод, треба напоменути да аустријски законодавац нормира и супружанско издржавање у случајевима када је брак разведен из других разлога који су предвиђени пар. 50–52 и пар. 55 ЗоБА.³⁹

Након сажетог указивања на правну регулативу супружанског издржавања после развода брака, треба споменути да се супружанско издржавање после развода брака у аустријском праву заснива искључиво на постбрачној солидарности (Deixler-Hübner 2015, 834,

³⁵ TE OGH 2005/6/13 100b92/04h, <https://www.jusline.at/entscheidung/286563>, последњи приступ 27. јула 2021.

³⁶ ЗоБА, пар. 67.

³⁷ ЗоБА, пар. 68.

³⁸ ЗоБА, пар. 68а.

³⁹ ЗоБА, пар. 69.

835). У аустријској судској пракси је указано на то да је захтев за издржавање разведеног супружника у домену породичноправне регулативе. Истиче се да се супружанско издржавање после развода брака надовезује на брачно издржавање, класификује се и као последица брачног издржавања и напомиње да такав захтев свакако има основа у потребама створеним у претходном браку.⁴⁰

4.2. Наслеђивање законске дужности издржавања

Правила о престанку супружанског издржавања после развода брака садржана су у ЗоБА и обједињена под насловом „Ограничења и престанак законске дужности издржавања“ (*Begrenzung und Wegfall des Unterhaltsanspruchs*).⁴¹ Према одређењу законодавца, издржавање престаје у случају када супружник поверилац издржавања прекрши законска правила и тиме нанесе штету супружнику дужнику издржавања, према њему се понаша на срамотан начин или води неморалан начин живота.⁴² У аустријској правној књижевности, објашњено је да се под „делом“ подразумева кривично дело, те да су у питању тешка кривична дела, примера ради, ширење неистина, злостављање, напад на супружника дужника издржавања. У категорију неморалног понашања се сврставају, примера ради, алкохолизам, наркоманија, проституција, препродаја забрањених опијата (Roth 2002, 68, 69).

Осим тога, аустријски законодавац нормира да супружанско издржавање престаје и у случају када супружник поверилац издржавања закључи нови брак или заснује грађанско партнерство.⁴³ Такође, супружанско издржавање после развода брака престаје и у случају смрти супружника повериоца издржавања.⁴⁴

Међутим, правна последица смрти дужника издржавања није престанак законске дужности издржавања разведеног супружника. Напротив, у случају смрти супружника дужника издржавања, законска дужност издржавања опстаје и прелази на наследнике оставиоца, као наследна обавеза.⁴⁵ Ограничења која су предвиђена пар. 67 ЗоБА не примењују

⁴⁰ ТЕ ОГН 1970/4/15 70b52/70, <https://www.jusline.at/entscheidung/363781>, последњи приступ 27. јула 2021.

⁴¹ ЗоБА, пар. 73–78.

⁴² ЗоБА, пар. 74.

⁴³ ЗоБА, пар. 75.

⁴⁴ ЗоБА, пар. 77.

⁴⁵ ЗоБА, пар. 78, ст. 1.

се када се издржавање исплаћује из заоставштине оставиоца.⁴⁶ Може се рећи да је таква регулатива последица тога што је законска дужност издржавања која је прешла на наследнике њихова наследна, а не лична обавеза.

Спецификум аустријске регулативе престанка супружанског издржавања после развода брака не огледа се само у томе што је законска дужност издржавања разведеног супружника наследива већ и у одступању од принципа наследивости. Наиме, изузетак од принципа наследивости постоји у случају када је супружник дужник издржавања обавезан да издржава бившег супружника на основу пар. 68 ЗоБА. У тим случајевима, аустријски законодавац предвиђа да законска дужност издржавања престаје смрћу дужника издржавања.⁴⁷ Тако креирано правно правило примењено је и у аустријској судској пракси.⁴⁸

4.2.1. Како наследници оставиоца одговарају за намирење законске дужности издржавања?

Наслеђивање законске дужности издржавања разведеног супружника, како је већ речено, уређено је одредбама ЗоБА. Такође, могло се запазити и да супружанско издржавање после развода брака за наследнике супружника дужника издржавања представља наследну обавезу. Законом о браку Аустрије, међутим, не уређује се питање одговорности наследника оставиоца за намирење супружанског издржавања. Имајући у виду такво стање ствари, може се закључити да наследници одговарају за намирење супружанског издржавања, сагласно одредбама аустријског Грађанског законика (АГЗ) о одговорности наследника за дугове оставиоца.

Чинећи осврт на правна правила којима се уређује питање одговорности наследника за обавезе оставиоца, може се запазити да у аустријском праву наследници оставиоца могу неограничено да одговарају за дугове оставиоца.⁴⁹ Аустријски законодавац, међутим, предвиђа да наследници оставиоца могу да ограниче одговорност за дугове оставиоца на износ активе заоставштине. Услов је да се наследници оставиоца прихвате наслеђа са привилегијом пописа.⁵⁰

⁴⁶ ЗоБА, пар. 78, ст. 2.

⁴⁷ ЗоБА, пар. 78, ст. 3.

⁴⁸ TE OGH 1954/9/1 20b362/54, <https://www.jusline.at/entscheidung/367169>.

⁴⁹ АГЗ (*Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch*), пар. 801.

⁵⁰ АГЗ, пар. 802.

Будући да је реч о одговорности наследника за намирење законске дужности издржавања оставиочевог бившег супружника, треба напоменути да је у том случају одговорност наследника оставиоца ужа по свом домаћају од одговорности за остале наследне обавезе. Ово према становишту аустријске судске праксе, која је утемељена на преовлађујућем ставу аустријске правне теорије да наследници оставиоца за намирење законске дужности издржавања разведеног супружника оставиоца одговарају увек активом заоставштине, па и у случају када су се безусловно прихватили наслеђа. Такође, истакнуто је да ће се намирењу повериоца издржавања приступити након намирења нужних наследника из преосталог дела активе заоставштине.⁵¹ Такво становиште изнето је и у нашој наследноправној теорији (Стојановић 2005, 672). Из изнетог запажамо да је редослед којим се намирују повериоци издржавања из заоставштине оставиоца у аустријском праву у битноме другачији од редоследа намирења који прописује француски законодавац. Како је речено, у француском праву се најпре намирују повериоци оставиоца, онда повериоци издржавања, а након њих нужни наследници. Остаје отворено питање који је од прописаних система намирења повериоца издржавања правичнији.

5. РУСКО ПРАВО

5.1. У кратким цртама о супружанском издржавању после развода брака

Супружанско издржавање после развода брака у руском праву је уређено одредбама Породичног кодекса Руске Федерације (ПКРФ).⁵² Према слову ПКРФ, право на издржавање после развода брака признаје се бившој супрузи у периоду трудноће и за период од три године од датума рођења детета.⁵³ Осим тога, право на издржавање признато је и бившем супружнику који се налази у стању нужде, а који се стара о детету инвалиду до његове осамнаесте године живота или о детету инвалиду од детињства из прве групе инвалидитета.⁵⁴

⁵¹ ТЕ ОГН 2008/5/27 80b38/08h, <https://www.jusline.at/entscheidung/276154>, последњи приступ 27. јула 2021.

⁵² Семейный кодекс Российской Федерации – ПКРФ от 29. 12. 1995 N 223-ФЗ (ред. от 02. 07. 2021), чл. 90.

⁵³ ПКРФ, чл. 90, ст. 1, тач. 1.

⁵⁴ ПКРФ, чл. 90, ст. 1, тач. 2.

Право на супружанско издржавање после развода брака има и радно неспособни бивши супружник, под условом да је радна неспособност наступила у браку или у периоду од годину дана након развода брака.⁵⁵ Осим споменutih субјеката, право на издржавање признато је и бившем супружнику који је достигао старосну границу за пензионисање у року од пет година од датума развода брака, под условом да су супружници дуго били у браку.⁵⁶ Старосна граница за пензионисање за мушкарце је навршених 60 година живота, а за жене 55 година живота (Сапожикова 2015, 1). Како је већ речено, остваривање права на издржавање, у овом случају, условљено је и трајањем брака, али притом није одређена ни доња ни горња граница временског трајања брачне заједнице. С тим у вези су у правној књижевности изнета различита становишта. Примера ради, да је неопходно да је брак трајао пет, десет, петнаест, двадесет година (Московцева, Равиљевич 2015, 124). Такође, објашњено је да се о дужини трајања брачне заједнице изјашњавају судови у сваком конкретном случају, те да је, као правило, прихваћен десетогодишњи период трајања брака (Королев, 2003, 102).

Када је реч о утврђивању износа издржавања, законодавац је јасан. Бивши супружници имају могућност да закључе споразум о издржавању. Уколико таквог споразума нема, на захтев супружника повериоца издржавања суд ће, у законом уређеном судском поступку, водећи рачуна о материјалној и породичној ситуацији оба супружника и других заинтересованих лица, одредити износ издржавања. Према слову ПКРФ, утврђени износ издржавања исплаћиваће се једном месечно.⁵⁷ Треба споменути и да руски законодавац предвиђа и случајеве у којима ће суд супружника дужника издржавања ослободити обавезе плаћања алиментације.⁵⁸

Према становишту судске праксе, приликом утврђивања финансијске способности бивших супружника, суд треба да узме у обзир све врсте њихових прихода. Примера ради, зараде, приходе од предузетничке делатности, од продукта интелектуалне делатности, пензије, бенефиције, исплате накнаде штете и друга плаћања. Осим тога, треба узети у обзир и било коју имовину која им припада, укључујући хартије од вредности, акције, депозите дате кредитним институцијама, улоге у привредним друштвима. Када је реч о утврђивању породичних прилика обвезника

⁵⁵ ПКРФ, чл. 90, ст. 1, тач. 3.

⁵⁶ ПКРФ, чл. 90, ст. 1, тач. 4.

⁵⁷ ПКРФ, чл. 91.

⁵⁸ ПКРФ, чл. 92.

издржавања, посебно је значајно утврдити да ли дужник издржавања има малолетну децу или одраслу инвалидну децу или друга лица која је законски дужан да издржава. Друге околности вредне пажње су, примера ради, неспособност за рад обвезника издржавања и обнављање радне способности примаоца алиментације.⁵⁹

Анализирајући одредбе ПКРФ о одређивању висине издржавања, у садејству са становиштем највише судске инстанце Руске Федерације, на које смо се овом приликом позвали, може се закључити да се у поступку остваривања права на издржавање који се води против бившег супружника примењују, осим одредаба о супружанском издржавању после развода брака, и правила о накнадама по основу рада, прописи о социјалним давањима, пензијама, својини, наслеђивању, хартијама од вредности, будући да се та правила не искључују него допуњују.

Можемо закључити да суд у поступцима за издржавање бившег супружника одлучује на основу садејства већег броја прописа, који при том имају исти циљ, а то је егзистенцијално збрињавање социјално угроженог бившег супружника. У прилог нашем закључку стоји и становиште да су одредбе о издржавању између супружника и бивших супружника манифестација принципа социјалне одговорности, који је данас прихваћен од великог броја правних система. Према том принципу, брига о социјално угроженим субјектима стоји не само на држави него и на радно способним члановима породице (Хлыстов 2019, 88).

5.2. Од ненаследивости законске дужности издржавања до права издржаваних лица да се позову на наслеђе

Одредбе о престанку издржавања у ПКРФ обједињене су под јединственим насловом „Престанак обавезе издржавања“ (*Прекращение алиментных обязательств*). Анализирајући њихову садржину, запажамо да законска дужност издржавања, између осталог, престаје и у случају смрти повериоца или дужника издржавања.⁶⁰ Из таквог одређења законодавца закључујемо да је законска дужност издржавања бившег супружника у ру-

⁵⁹ Апелляционное определение Черемушкинский районный суд, дело 11-0257-2018, <https://mos-gorsud.ru/cases/docs/content>; Постановление Пленума Верховного Суда РФ от 26. 12. 2017 N 56, http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_286361/, последњи приступ 27. јула 2021.

⁶⁰ ПКРФ, чл. 120, ст. 1, ст. 2, тач. 5.

ском праву ненаследива. Може се рећи да је ненаследивост значајна карактеристика законске дужности издржавања разведеног супружника. Она је чини специфичном и довољно различитом од немачке установе издржавања, француске установе компензаторне престације и аустријске установе издржавања. Како је већ речено, у немачком и француском праву установа издржавања је наследива, у аустријском праву такође, уз изузетак од принципа наследивости.

Полазећи од одређења руског законодавца, а под претпоставком да наступи смрт супружника дужника издржавања, супружник поверилац издржавања неће имати право да од наследника оставиоца потражује издржавање. Може се рећи да је такав приступ у нормативном обликовању супружанског издржавања после развода брака у директној супротности са принципом социјалне одговорности, о коме је овде било речи. Међутим, таквом закључку нема места. Зашто?

Одговор на постављено питање проналазимо у одредбама о наслеђивању из Грађанског законика Руске Федерације (ГКРФ).⁶¹ Одредбом чл. 1148, ст. 1 ГКРФ, предвиђено је да сродници као потенцијални законски наследници наведени у чл. 1143–1145 ГКРФ који су радно неспособни на дан отварања наслеђа, а који не улазе у круг наследника који се, у конкретном случају, позивају на наслеђе, наслеђују на основу закона заједно и равноправно са наследницима тог наследног реда. Услов је да их је оставилац издржавао најмање годину дана пре своје смрти, независно од тога да ли су живели са оставиоцем или нису.⁶²

Осим тога, право наслеђивања припада и било ком лицу које није сродник оставиоца, а које је радно неспособно, под условом да је живело заједно са оставиоцем и да га је оставилац издржавао најмање годину дана пре оставиоцеве смрти.⁶³ Истим чланом је нормирано да уколико оставилац нема ниједног од законских наследника из чл. 1142–1145 ГКРФ, субјекти из чл. 1148, ст. 2 ГКРФ наслеђују у осмом наследном реду целокупну заоставштину оставиоца.⁶⁴

Полазећи од цитиране нормативне конструкције, може се закључити да је руски законодавац оставио довољно маневарског простора да једно лице, које притом није у сродничкој вези са оставиоцем, конку-

⁶¹ Грађански кодекс Руске Федерације (*Гражданский Кодекс Российской Федерации*) – ГКРФ, часть третья от 26. 11. 2001 N 146-ФЗ (ред. от 18. 03. 2019).

⁶² ГКРФ, чл. 1148, ст. 1.

⁶³ ГКРФ, чл. 1148, ст. 2.

⁶⁴ ГКРФ, чл. 1148, ст. 3.

рише на наслеђе. Тако је и у случају разведеног брачног друга. Иако из дословног тумачења слова ГКРФ произлази да разведени супружник нема право на наслеђивање (Реутов 2009, 124), ипак се он може позвати на одредбе чл. 1148, ст. 2 ГКРФ и конкурисати на наслеђе уколико испуњава услове прописане том одредбом. Све и да постоји пресуда којом је брак разведен а један од супружника обавезан на издржавање, супружник поверилац издржавања може конкурисати на наслеђе, под условом да је након развода брака поновно успостављена и заједница живота са оставиоцем, што је, практично посматрано, могуће. У таквом случају, разведени супружник ће конкурисати на наслеђе по основу чињенице издржавања и вођења заједничког живота са оставиоцем.

Отуда се може закључити да иако у руском праву није директно обезбеђена егзистенцијална сигурност бившег супружника повериоца издржавања за случај смрти супружника дужника издржавања, наследноправна регулатива Руске Федерације ипак оставља довољно простора да у појединим животним ситуацијама и разведени брачни друг, уколико испуњава услове прописане ГКРФ, конкурише на наслеђе бившег супружника дужника издржавања.

6. СРПСКО ПРАВО

6.1. У основним цртама о супружанском издржавању после развода брака

Супружанско издржавање после развода брака у немачком, француском, аустријском и руском праву, како је већ речено, регулисано је законским одредбама које су систематизоване и, по правилу, обједињене под једним насловом. Српски законодавац, међутим, супружанско издржавање после развода и поништаја брака није регулисао у оквиру посебног поднаслова. Стога се о правном уређењу супружанског издржавања после развода брака може говорити на основу појединих одредаба Породичног закона Републике Србије (ПЗ).⁶⁵

На основу њихове анализе, може се закључити да не постоје посебни критеријуми, а ни мерила која ће суд узети у разматрање приликом оцењивања основаности захтева за издржавање и утврђивања висине издржавања. Такво стање ствари упућује на то да ће се у поступцима

⁶⁵ Породични закон, *Службени гласник РС* 18/2005, 72/2011 – др. закон и 6/2015, чл. 151, ст. 1, чл. 163, ст. 2, чл. 167, ст. 3, чл. 279, ст. 2 и ст. 3.

поводом захтева за издржавање бившег супружника примењивати критеријуми који су прописани за издржавање супружника за време трајање брака. Законом одређени критеријуми примењиваће се *mutatis mutandis* (Драшкић 2005, 373).

Према слову ПЗ, право на издржавање има супружник који нема довољно средстава за издржавања, при чему је неспособан за рад или је незапослен, сразмерно могућностима другог супружника. Законом је, такође, одређено да нема право на издржавање супружник који је у време склапања ништавог или рушљивог брака знао за узрок ништавости односно рушљивости. Осим тога, одређено је и да право на издржавање нема супружник ако би прихватање његовог захтева за издржавање представљало очигледну неправду за другог супружника.⁶⁶

Из прилично систематичне законске одредбе о супружанском издржавању произлази да бивши супружник може остварити право на издржавање од другог супружника само у случају када су испуњени сви услови прописани законом. Један од услова је, како је већ речено, да супружник који претендује на издржавање нема довољно средстава за издржавање. Чини се да је законодавац био прилично јасан приликом дефинисања тог објективног критеријума. Будући да је употребио појмовну конструкцију „нема довољно средстава за издржавање“, може се закључити да је услов немања средстава испуњен и у случају када супружник поверилац издржавања нема никаквих средстава и у случају када има средства, али она нису довољна за издржавање.⁶⁷

Осим споменутог критеријума, законодавац прописује да је потребно да је супружник који захтева издржавање неспособан за рад или да је незапослен. Када је у питању неспособност за рад, у правној теорији је изнето гледиште да је неспособан за рад супружник који услед болести, инвалидности или старости није у могућности да обавља послове којима се остварују приходи (Драшкић 2005, 366). У судској пракси је конкретизован и појам радне неспособности и утврђено је да радна неспособност постоји, примера ради, у случају када је здравље супружника који захтева издржавање нарушено те је супружник онемогућен да

⁶⁶ ПЗ, чл. 151.

⁶⁷ У том правцу видети и пресуде Врховног касационог суда Србије: Рев. 101/17 од 25. јануара 2017. и Рев. 2052/18 од 29. марта 2018, <http://www.propisi.net>, последњи приступ 27. јула 2021.

зарађује средства неопходна за издржавање,⁶⁸ у случају да супружник повериоца издржавања има већи број хроничних обољења⁶⁹, али и у случају када постоји потпуна неспособност за рад.⁷⁰

Када је супружник који захтева издржавање незапослен, законодавац је употребио правни стандард и његову конкретизацију оставио судовима. У правној теорији се говори о незапослености као правном стандарду који подразумева, непостојање запослења према објективним и конкретним приликама у одређеној животной средини, али, с друге стране, и одговарајуће настојање повериоца издржавања да дође до запослења (Драшкић 2005, 366). У судској пракси инсистира на томе да у погледу запослења супружник који захтева издржавања мора бити активан и настојати да радом стекне средства неопходна за издржавање,⁷¹ а да супружник коме су права и обавезе из радног односа мировала мора доказати да су постојале непремостиве препреке да се радноправни статус активира радом.⁷² Осим тога, истиче се да није довољно да се супружник који захтева издржавање налази на евиденцији Националне службе за запошљавање већ се указује на то да је супружник дужан да обавља и привремене и повремене послове ради стицања средстава за егзистенцију.⁷³

Будући да је супружанско издржавање после развода брака законска дужност једног супружника да доприноси издржавању другог супружника који нема довољно средстава за обезбеђивање егзистенције, разумљиво је одређење законодавца да ће се приликом одлучивања о захтеву за издржавање водити рачуна о могућностима дужника издржавања.⁷⁴ Такође, апсолутно је прихватљива и одредба да ће супружник дужник издржавања бити ослобођен дужности издржавања уколико би прихватање захтева за издржавање супружника повериоца

⁶⁸ Пресуда Врховног касационог суда, Рев. 3054/17 од 18. јануара 2018; Рев. 860/17 од 4. маја 2017, <http://www.propisi.net>, последњи приступ 27. јула 2021.

⁶⁹ Пресуда Апелационог суда у Нишу, Гж2. 266/16 од 16. јуна 2016, <http://www.propisi.net>, последњи приступ 27. јула 2021.

⁷⁰ Пресуда Врховног касационог суда, Рев. 2381/15 од 29. децембра 2015, <http://www.propisi.net>, последњи приступ 27. јула 2021.

⁷¹ Пресуда Врховног касационог суда, Рев. 1497/17 од 12. јула 2017, <http://www.propisi.net>, последњи приступ 27. јула 2021.

⁷² Пресуда Врховног касационог суда, Рев. 5326/18 од 29. новембра 2018, <http://www.propisi.net>, последњи приступ 27. јула 2021.

⁷³ Пресуда Апелационог суда у Новом Саду, Гж2. 113/11 од 23. фебруара 2011, <http://www.propisi.net>, последњи приступ 27. јула 2021.

⁷⁴ У том правцу вид. Пресуду Врховног касационог суда, Рев. 506/14 од 3. јула 2015, <http://www.propisi.net>, последњи приступ 27. јула 2021.

издржавања представљало очигледну неправду. У правној теорији, очигледна неправда је квалификована као правни стандард (Драшкић 2005, 366) и указано је на то да постојање околности због којих суд може одбити тужбени захтев суд неће испитивати по службеној дужности већ само уколико на те околности укаже супружник дужник издржавања (Бабић 2014, 371).

Иако се, несумњиво, *ratio legis* одредаба о супружанском издржавању после развода или поништаја брака огледа у егзистенцијалном ојачавању супружника који нема довољно средстава за издржавање, ипак се може рећи да је остваривање такве помоћи могуће само под велом правичности. У супротном, право на издржавање би се преобразило у једно неправдо, што би било појединачно, али и друштвено неприхватљиво. Стога је правни стандард очигледна неправда конкретизован и примењен у судској пракси.⁷⁵ Треба споменути и да су одредбама ПЗ регулисани и начин одређивања издржавања,⁷⁶ висина издржавања,⁷⁷ трајање издржавања,⁷⁸ промена висине издржавања⁷⁹ и поступак за остваривање права на издржавање.⁸⁰

У породичноправној теорији, издржавање разведеног брачног друга квалификовано је као „привремена помоћ на путу осамостаљивања и подстицања сопствених могућности повериоца издржавања“ (Драшкић 2005, 375) и истакнуто је да је „издржавање право које се остварује само у прелазном периоду“ (Ковачек Станић 2002, 106). Сматрамо да у српском праву у основи супружанског издржавања стоји постбрачна солидарност, да је у питању законска дужност алиментације, која представља адекватан одговор законодавца на потребе које су створене браком, а о којима се на несумњив начин говори у чл. 279 ПЗ.

⁷⁵ Пресуда Врховног Касационог суда, Рев. 1616/17 од 7. септембра 2017, <http://www.propisi.net>, последњи приступ 27. јула 2021; Пресуда Апелационог суда у Новом Саду, Гж. 2. 477/10 од 20. септембра 2010, <http://www.propisi.net>, последњи приступ 27. јула 2021.

⁷⁶ ПЗ, чл. 161.

⁷⁷ ПЗ, чл. 162.

⁷⁸ ПЗ, чл. 163.

⁷⁹ ПЗ, чл. 164.

⁸⁰ ПЗ, чл. 279.

6.2. Ненаследивост законске дужности издржавања разведеног супружника –постбрачна солидарност и егзистенцијална сигурност под знаком питања

Под посебним поднасловом „Престанак издржавања“, српски законодавац дефинише случајеве чијим наступањем долази до престанка законске дужности издржавања.⁸¹ Према одређењу законодавца, законска дужност издржавања, између осталог, престаје и у случају смрти повериоца или дужника издржавања.⁸² На тај начин је законска дужност издржавања учињена ненаследивом. Такво решење се чини логичним када је у питању смрт повериоца издржавања, имајући у виду да су његовом смрћу престале и претпоставке од којих зависи издржавање.

Међутим, решење се не чини логичним, а ни правичним у случају када наступи смрт дужника издржавања. Најпре, морамо кренути од чињенице да и у моменту смрти дужника издржавања, на страни супружника повериоца издржавања постоје претпоставке од којих зависи законска дужност издржавања. Друго, о захтеву за издржавање супружника, како је већ речено, суд одлучује узимајући у обзир могућности супружника дужника издржавања, као одлучујући и довољан, уз лична својства дужника издржавања. Суд неће моћи да обавезе супружника дужника на издржавање уколико он нема могућности за издржавање. Дакле, треба уочити да је остваривање права на издржавање супружника после развода брака у директној вези са могућностима другог супружника, а не са његовим личним својствима. Чини се да одређење законописца из чл. 151 ПЗ иде управо у том смеру, у супротном, оцена материјалних могућности не само да не би имала смисла у судском поступку већ би и у законском тексту представљала упечатљиви вишак.

Може се рећи да пометњу у правној квалификацији законске дужности издржавања разведеног супружника уносе одредбе о престанку издржавања, имајући у виду да ненаследивост законске дужности издржавања директно говори у прилог томе да је законска дужност издржавања *intuitu personae*. Имајући у виду такво стање ствари, може се закључити да будући да законска дужност издржавања разведеног супружника престаје у случају смрти дужника издржавања, онда и само право из чл. 151 ПЗ губи значај. Такође, урушава се и постбрачна солидарност која стоји у темељу супружанског издржавања после развода брака и занемарује се чињеница да супружанско издржавање

⁸¹ ПЗ, чл. 167.

⁸² ПЗ, чл. 167, ст. 1, тач. 2.

после развода брака има основа у реалним, а не имагинарним потребама створеним браком, које постоје и у тренутку делације супружника дужника издржавања.

Осим тога, разведени супружник неће моћи да оствари егзистенцијални минимум ни под окриљем наследноправне регулативе јер у српском праву издржавање није правнорелевантна чињеница, која може одлучујуће да утиче на конструкцију законског наследног реда. Осим тога, српски законодаписац не предвиђа, примера ради, право на издржавање из заоставштине у корист разведеног брачног друга.⁸³

Чињеница је да разведени брачни друг, од 1. јануара 2020. године, има право на породичну пензију уколико је осигураник, односно корисник права био обавезан судском одлуком на издржавање.⁸⁴ Међутим, морамо имати у виду да ће разведени супружник моћи да оствари право на породичну пензију само под условом да је супружник дужник издржавања био осигураник у трајању од најмање пет година, или је испунио услове за старосну, превремену старосну или инвалидску пензију, или је био корисник старосне, превремене старосне или инвалидске пензије.⁸⁵ У случају да супружник дужник издржавања нема стаж осигурања од најмање пет година, разведени супружник неће моћи да оствари право на породичну пензију, без обзира на то што постоји правноснажна и извршна пресуда о издржавању.

У таквој ситуацији, разведени супружник поверилац издржавања може конкурисати за социјалну помоћ државе. Одредбама Закона о социјалној заштити Републике Србије предвиђено је да сваки појединац и породица којима је неопходна друштвена помоћ и подршка у савладавању социјалних и животних тешкоћа и стварању услова за задовољење основних животних потреба имају право на социјалну заштиту, у складу са законом. Права на социјалну заштиту обезбеђују се пружањем услуга социјалне заштите и материјалном подршком.⁸⁶ Све и да испуни услове прописане законом,⁸⁷ поставља се питање да ли ће

⁸³ Закон о наслеђивању, *Службени гласник РС* 46/95, 101/2003 – одлука УСРС и 6/2015.

⁸⁴ Закона о пензијском и инвалидском осигурању – ЗоПИО, *Службени гласник РС* 34/2003, 64/2004 – одлука УСРС, 84/2004 – др. закон, 85/2005, 101/2005 – др. закон, 63/2006 – одлука УСРС, 5/2009, 107/2009, 101/2010, 93/2012, 62/2013, 108/2013, 75/2014, 142/2014, 73/2018, 46/2019 – одлука УС, 86/2019 и 62/2021, чл. 28, ст. 1, тач. 1 и ст. 3.

⁸⁵ ЗоПИО, чл. 27.

⁸⁶ Закона о социјалној заштити, *Службени гласник РС* 24/2011, чл. 4.

⁸⁷ Закона о социјалној заштити, чл. 83, чл. 84, чл. 85.

разведени супружник остварити минимум егзистенцијалне сигурности ако имамо у виду да износ социјалне помоћи у Републици Србији износи 8.626,00 динара,⁸⁸ а примера ради, има сроднике у смислу чл. 166, ст. 2 ПЗ, али од њих не може захтевати издржавање јер, како је у породичноправној теорији примећено, „круг лица која се могу појавити као дужници издржавања, у односу на своје крвне сроднике, не поклапа се увек са кругом лица који могу бити наследници својих крвних сродника“ (Драшкић 2005, 362).

Сматрамо да се за наочиглед безизлазну егзистенцијалну ситуацију разведеног супружника повериоца издржавања после смрти супружника дужника издржавања може наћи решење. Пред српским законодавцем стоји неколико опција: измена породичноправне регулативе, која би подразумевала одступање од ненаследивости законске дужности издржавања и прописивање да законска дужност издржавања разведеног супружника прелази на наследнике дужника издржавања као наследна обавеза; или допуна наследноправне регулативе тако да се разведеном супружнику признава право на издржавање из заоставштине оставиоца (Ђокић 2020, 341); или већа државна издвајања на име социјалне помоћи.

Према нашем мишљењу, терет обезбеђивања егзистенцијално незбринутих субјеката, колико је то могуће, треба подједнако расподелити између појединца и породице, с једне стране, и друштва, односно државе, с друге стране. Стога би, за почетак, био логичан потез законодавца у правцу измена породичне или наследноправне регулативе, које би у будућности, уз подразумеван раст износа социјалне помоћи, свакако допринеле постизању минимума егзистенцијалне сигурности разведеног супружника. Такође, треба имати у виду да једностран захват законодавца којим би одговорност за егзистенцијално обезбеђење тих лица пребацио са појединца и породице на државу или са државе на појединца и породицу није модел који је прихваћен у савременим правним системима. Како је већ речено, у савременим правним системима о којима је у овом раду било речи егзистенцијални минимум разведеног супружника повериоца издржавања обезбеђује се садејством механизма предвиђених приватноправном и јавноправном регулативом.

⁸⁸ Решење о номиналним износима новчане социјалне помоћи, *Службени гласник РС* 126/20, <http://www.pravno-informacioni-sistem.rs/SlGlasnikPortal/eli/rep/sgrs/ministarstva/resenje/2020/126/1>, последњи приступ 27. јула 2021.

7. ЗАКЉУЧАК

Супружанско издржавање после развода брака је, без сумње, редовна појава у савременим европским правним системима. Може се рећи да су правна правила којима се уређује издржавање између бивших супружника последица константних еволутивних промена које су се дешавале на нивоу породице. Одредбе о супружанском издржавању после развода брака у савременим европским правним системима нису истоветне правне конструкције. Свака од њих има свој спецификум. Ипак, може се рећи да оне имају исте или сличне функције. Оне се огледају у егзистенцијалном збрињавању разведеног супружника, обештећењу разведеног супружника или обезбеђивању средстава за одржавање оних животних услова који су постојали у браку.

Такође, може се рећи да је у темеље одредаба о супружанском издржавању после развода брака уграђена постбрачна солидарност. Осим тога, извесно је да супружанско издржавање после развода брака има основ у потребама створеним у браку. Нема сумње, терет обезбеђења социјалне сигурности разведеног супружника у савременим правним системима подељен је између појединца и породице, с једне стране, и државе, с друге стране. Ово због тога што се правне норме којима се уређује супружанско издржавање после развода брака и, примера ради, одредбе о својини, наслеђивању и социјалним давањима међусобно не искључују него допуњују.

На примеру немачке, француске, аустријске, руске и српске породичноправне регулативе видимо различит приступ правном уређењу питања наслеђивања законске дужности издржавања. Немачки и француски законодавац прописују да је законска дужност издржавања разведеног супружника наследива. Аустријски законодавац предвиђа једно оригинално решење, према коме је законска дужност издржавања разведеног супружника у једним случајевима наследива, а у другима ненаследива. Руски и српски законодавац прописују да се законска дужност издржавања, између осталих, и разведеног супружника, гаси смрћу дужника издржавања.

Може се рећи да су решења немачког, француског и аустријског законодавца у већој мери у функцији обезбеђења континуитета у породичноправној заштити разведеног супружника повериоца издржавања. Такође, у већој мери доприносе његовој социјалној сигурности. Будући да у Републици Србији, постбрачна солидарност и социјална сигурност разведеног супружника повериоца издржавања могу бити доведене под знак питања, чини се да би српски законодавац у будућности требало да начини нормативни захват у правцу измене породичноправне

регулативе. Могућа је, како је већ речено, и допуна наследноправне регулативе. Такође, прихватљиво је и повећање износа на име социјалне помоћи. Сматрамо да терет обезбеђења социјалне сигурности разведеног супружника ипак треба да буде подељен између појединца и породице, с једне стране, и државе, с друге стране. Данас је такав модел обезбеђења социјалне сигурности разведеног супружника, нема сумње, примењен у већем броју европских правних система.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Бабић, Илија. 2014. *Коментар Породичног закона, према стању законодавства од 1. фебруара 2012. године*. Београд: Службени гласник.
- [2] Deixler-Hübner, Astrid. 2015. *Handbuch Familienrecht*. Wien: Linde Verlag.
- [3] Драшкић, Марија. 2005. *Породично право и права детета*. Београд: Чигоја штампа.
- [4] Ђокић, Ивана. 2020. *Наследноправна сингуларна сукцесија на основу закона*, докторска дисертација, Ниш.
- [5] Ferrand, Frédérique. 2002. *Grounds for divorce and maintenance between former spouses France*. Lyon: University of Lyon.
- [6] Frye, Bernhard. 2009. *Die Gesamtrechtsnachfolge im Verwaltungsrecht, insbesondere im Einkommensteuerrecht*. Leipziger: Habilitationsschrift.
- [7] Grimaldi, Michel. 2017. *Droit des successions*. Paris: LexisNexis.
- [8] Хлыстов, А. Павел. 15/2019. *Алиментные обязательства супругов и бывших супругов в системе правового регулирования алиментных обязательств членов семьи*. Ученые записки Тамбовского отделения РoCМУ: 84–90. [Khlystov, A. Pavel. 15/2019. *Alimentnye obīazatel'stva suprugov i byvshikh suprugov v sisteme pravovogo regulirovaniĭa alimentnykh obīazatel'stv chlenov sem'i*. Uchenye zapiski Tambovskogo otdeleniĭa RoSMU: 84–90]
- [9] Королев, А. Юрий. 2003. *Комментарий к семейному кодексу Российской Федерации (постатейный)*. г. Раменское (Моск. обл.): Юстицинформ. [Korolev, A. Ūriĭ. 2003. *Kommentariĭ k semeĭnomu kodeksu Rossiĭskoĭ Federatsĭii (postateĭnyi)*. g. Ramenskoe (Mosk. obl.): Ūstitsinform]

- [10] Ковачек Станић, Гордана. 2002. *Упоредно породично право*. Нови Сад: Правни факултет.
- [11] Krüger, Wolfgang. 10/2018. Familienrechtliche Auskunftsansprüche im Erbrecht Rechtsanwalt und Fachanwalt für Erbrecht und Familienrecht. *ErbR*: 557–560.
- [12] Mairhuber, Ingrid, Sardadvar Karin. 2012. *Unterhaltsrecht und Unterhaltslogik im Steuer- und Sozialrecht sowie in weiteren relevanten Rechtsbereichen*. Wien: Verlag.
- [13] Martiny, Dieter, Schwab Dieter. 2002. *Grounds for divorce and maintenance between former spouses Germany*. Regensburg: Universität Regensburg.
- [14] Реутов, И. Сергей. 2/2009. Права супруга, бывшего супруга, фактического супруга при наследовании. *Вестник Пермского Университета*: 119–127. [Reutov, I. Sergeï. 2/2009. Prava supruga, byvshego supruga, fakticheskogo supruga pri nasledovanii. *Vestnik Permskogo Universiteta*: 119–127]
- [15] Riesenhuber, Karl, Karakostas K. Ioannis. 2009. *Inhaltskontrolle Im Nationalen Und Europäischen Privatrecht: Deutsch-Griechische Perspektiven*. Berlin: De Gruyter.
- [16] Roth, Marianne. 2002. *Grounds for divorce and maintenance between former spouses Austria*. Salzburg: Institut für Zivilverfahrensrecht.
- [17] Сапожникова, А. Татьяна. 9/2015. Алиментные обязательства супругов и бывших супругов. *Огарёв-online*: 1–8. [Sapozhnikova, A. Tatiana. 9/2015. Alimentnye obiazatel'stva suprugov i byvshikh suprugov. *Ogarëv-online*: 1–8]
- [18] Sayn, Isabelle. 5/2016. La prestation compensatoire en France. *Actualidad Jurídica Iberoamericana. IDIBE*: 101–122.
- [19] Schlünder, Rolf. 2016. *Gestaltungsspielräume im Unterhaltsrecht*. Mannheim: Rechtsanwalt.
- [20] Schröder, Rainer. 2014. *Familienrecht*. Begleitendes Skript. Berlin: Repetitorium Herbst.
- [21] Сергеевна, М. Наталья, Равильевич З. Рахматулин. 1/2015. Алиментные правоотношения бывших супругов и других членов семей. *Эпоха науки*, Научный журнал на тему: Естественные и точные науки, Техника и технологии, Сельскохозяйственные науки, Социальные науки, Гуманитарные науки: 123–126. [Sergeevna, M. Natal'ia, Ravil'evich Z. Rakhmatulin. 1/2015. Alimentnye

pravootkhosheniia byvshikh suprugov i drugikh chlenov semei. *Épokha nauki*, Nauchnyi zhurnal na temu: Estestvennye i tochnye nauki, Tekhnika i tekhnologii, Sel'skokhoziaistvennye nauki, Sotsial'nye nauki, Gumanitarnye nauki: 123–126]

[22] Стојановић, Наташа. 10/2005. Наследноправна сингуларна сукцесија на основу закона. *Правни живот* 2: 665–682.

[23] Стојановић, Наташа. 2011. *Наследно право*, Ниш: Правни факултет.

Ivana ĐOKIĆ, PhD

Attorney at Law, Niš, Serbia

FROM INHERITABILITY TO NON-INHERITABILITY OF THE LEGAL DUTY OF SPOUSAL SUPPORT

Summary

In accordance with the family regulations of the Republic of Serbia, the legal duty of support, among other things, ends with the death of the provider. Unlike the Serbian legislator, the legislators in some modern European legal systems have envisaged the inheritability of the legal duty of support, among others, for a divorced spouse. These essentially different approaches to regulating the issue of inheritability of the legal duty to support a divorced spouse, are the subject of the author's attention. In addition to trying to draw a conclusion regarding which of the mentioned approaches to the legal regulation of the issue of heritability of the legal support duty fulfills entirely or largely the function of post-marital solidarity, the author considers the possibility of redesigning and amending the family and inheritance regulations of the Republic of Serbia.

Key words: *Divorced spouse. – Support. – Inheritance. – Duty. – Responsibility.*

Article history:

Received: 29. 7. 2021.

Accepted: 2. 12. 2021.